

Berga a l'època moderna: una petita vila rural a les portes d'una gran frontera

Al segle XVI Berga va deixar de ser el que havia estat durant l'època medieval, una vila protegida per uns monarques que eren senyors de la Mediterrània. El Principat va passar a ser, amb Carles V i Felip II, un territori en un racó de l'imperi, i Berga només una petita vila rural a les portes d'una gran frontera, la pirinenca, escenari de continus enfrontaments de tot tipus, però sempre violents, entre la monarquia francesa i els Àustries espanyols. Catalunya era vista, des de la centralitat de Castella i per la totalitat dels òrgans de govern imperials, com un territori fronterer amb l'enemic francès i, a mesura que avançava el s. XVI, i sobretot al llarg del s. XVII, Catalunya va ser considerada massa rebel i, enmig d'aquest context d'enfrontaments internacionals, fins i tot va esdevenir traïdora, el 1640.

Quin paper jugava la petita vila de Berga en aquest context fronterer? Tenia un paper molt discret perquè, com sempre, continuava sent terra de pas, porta d'entrada i de sortida d'un món considerat perillós, incontrolable, violent i pobre, la muntanya. Tenia tots els mals de la proximitat amb la frontera i, per tant, les bandositats i els bandolers. I també vivia els maldecaps de les terres més planes. A Berga, els arrendadors d'impostos que cobrava la Generalitat i les autoritats reials no passaven mai de llarg i, com que era seu de la sotsvegueria de Manresa, havia de mantenir les autoritats corresponents al seu rang.

Sovint es va veure atacada per partides d'hugonots francesos, que l'any 1581 fins i tot van incendiar l'església parroquial de Santa Eulàlia, situada al turó del castell. Fou la nit del 7 de setembre quan una partida d'hugonots entraren silenciosament a la vila, totalment desguarnida de forces militars, pujaren al castell, forçaren les portes de l'església i la saquejaren completament; se n'emportaren tot el que van voler, fins i tot les relíquies de Santa Eulàlia, tot això sense que ningú de Berga se n'adonés fins a l'endemà al matí. Els hugonots, provinents de la Gascunya i del Llenguadoc, fugien de les guerres de religió franceses i, mancats de recursos, cridaven a favor de la secularització de les propietats de l'Església i ambicionaven la riquesa del



Rosa Serra i
Rotés, historiadora i
vicepresidenta de
l'Àmbit de
Recerques del
Berguedà

bisbat d'Urgell. D'aquí ve el gran interès de Felip II per crear el bisbat de Solsona (1593), concebut com un reforç de l'espiritualitat catòlica i un fre a la creixent influència francesa, sempre tan present en aquests territoris muntanyencs. A Berga es van mobilitzar sometents contra els hugonots com a mínim els anys 1511, 1587 i 1616.

Però la violència no venia únicament de fora. Com la resta del país, Berga i la sotsvegueria en generaven de pròpia: les bandositats entre els Vilaformiu i els Sorribes, imbricades amb pugnes per certes castellanies; amb el senyor de Gironella, que hauria fet assassinar el cònsol Sorribes l'any 1540. Enfrontaments entre la vila de Berga i el marques de Gironella per l'ús de les pastures i boscos de Vilaformiu, les Garrigues, Cercs i Fumanya, i també amb els barns de Pinós pel domini de Guardiola.

A Berga i a bona part de la comarca s'ha documentat l'existència d'un intens i important contraban –de monedes, cavalls, armes, queviures, cànem, teixits i mules– i falsificació de moneda. L'any 1619 tres moneders francesos foren empresonats en un hostel de Taradell acusats de falsificar la moneda; tenien l'obrador a Berga i estaven associats amb un argenter de Manresa i un botiguer de Vic. Berga era també terra o refugi de bandolers, com per exemple el conegut amb el nom de Sanxo Pansa, ja que així es definia quan va ser arrestat al seu amagatall del mas Barri de Tona, a la plana de Vic.

L'entesa entre bandolers i representants de l'autoritat era clara i evident en bastants casos, com per exemple el cas dels germans Trucafort, uns bandolers protegits pel governador de les baronies de Pinós i Mataplana, que tenien casa llogada a la Pobra de Lillet, amagatall al castell de Balsareny i que jugaven sovint a cartes amb els veguers de Manresa i Berga. De totes les malvestats la pitjor va ser, sens dubte, la Guerra dels Segadors.

Produir i mercadejar a la Berga dels s. XVI i XVII

La població ha estat, durant segles, el més preuat dels béns, i el creixement demogràfic s'ha identificat com a signe de prosperitat i prova fefaent d'un govern ordenat i just; per contra, el despoblament és signe de ruïna. I ruïnoses són les xifres que donen els fogatges de Berga: dels 350 focs que es comptabilitzaven en el fogatge de 1378, és a dir, a l'entorn de 1.575 persones, es va passar a 178, unes 800, el 1553. Al llarg del s. XVII, tot i els maldecaps, el creixement demogràfic va ser notable, atès que el cadastre de l'any 1719 anota 1.730 persones residents a Berga.

Com vivien i de què vivien aquests pocs berguedans?

Durant la primera meitat del s. XVII se succeïren els *mals anys*. El període de 1600 a 1625 va ser molt plujós i les collites se'n van ressentir, de tal manera que la documentació parla d'estius podrits. Els hiverns del mateix període foren molt freds. En aquells anys la successió de les catàstrofes naturals semblava no tenir fi: el 1617 va ser l'any del diluvi, les gelades continuades de l'hivern de 1615 i 1616; pedregades mai vistes es documenten en el quinquenni 1627-1631; terribles foren les riudes del Llobregat els anys 1612 i 1623; el 1629 l'excés de pluja no va deixar batre i el 1628 arribà la pesta.

El fet és que la mala alimentació i la manca d'higiene feien que diverses malalties fossin

gairebé endèmiques i apareguessin en forma d'epidèmies cícliques que sovint, com les males collites, les pedregades i qualsevol dels infortunis, eren atribuïts a les malvestats de les bruixes i als seus pactes amb el dimoni. La pesta atacà amb força el 1652 i a final del XVII, entre 1687 i 1688, encara va fer mal la plaga de la llagosta.

Amb la misèria es multiplicà el nombre d'infants abandonats, augmentaren la mortalitat infantil, els pobres i els malalts, i Berga, com tota la comarca i Catalunya, s'omplí de captaires i rodamons, d'immigrants que treballaven al camp i als nuclis urbans a canvi de menjar, un món on els pobres eren cada vegada més pobres i els rics, més rics. Per això, el vell hospital de Sant Bernabé, documentat des del 1268 com a hospital de pobres, s'amplià al s. XVI. El 1543 va ser dotat amb béns que en permetien el funcionament, el pagament de les despeses ordinàries, el sou del cirurgià i l'acolliment de pobres i malalts.

Però no tot van ser desgràcies. L'any 1535 Carles I, l'emperador, va concedir el privilegi de la celebració d'una fira de tres dies per Quaresma, i el 1547 atorgà un altre fur per fer la fira del Primer de Maig, que encara se celebra després de més de quatre-cents cinquanta anys. Berga va veure créixer el seu poder; el 1515 els seus consellers obtingueren, per privilegi de Carles I, el dret de presentar una terna per proveir el càrrec de batlle i, al cap de poc, el de veguer, i com a vila reial mantenia els seus representants a Corts.

El dret de bolla, indicador de la producció i del consum de teixits de llana a les ciutats i viles que administrava la Generalitat de Catalunya, i el dret d'entrades i eixides per a productes forans que reflectien les mercaderies de pas, informen de procedències, destins i productes declarats als oficials de la taula de Berga en una mostra variada de productes com ara bestiar per menjar, mules, blat, cera, fesols i faves, grans de llavor, llanes de la terra, olis, olives i pinyons, pomes, pèsols secs, peix fresc i salprès, safrà, torrons, vi i vinagre.

També hi havia productes manufacturats com sabates, guants i objectes de cuiram per abillar homes i bèsties; caixes, cadires, culleres i candelers de metalls; capsos de fusta i suro, cordes i cordons, barrets, camisoles de seda i fil, draps de llana de totes menes, filassa d'estam i llana, faixes, olles de terra, perdigons, pilotes de plom. Pólvora, pergamins, sivelles de ferro, cèrcols, tovalles..., productes indicadors d'un país rural però no estrictament agrari, on els productes agropecuaris són molt importants però on els manufacturats competeixen amb els forasters.

Cases i esglésies

Com avui, als segles XVI i XVII, la construcció fou un bon indicador econòmic, i a la Berga d'aquell temps es va construir, i molt. L'any 1561 es construïa la capella del Roser i, entre la capella i el portal de Sallagossa, es començava a formar el que fou el raval més gran de la vila, on contínuament es feien cases fins ben entrat el s. XVII.



Una de les obres més importants i més llargues va ser la de la església parroquial, situada al castell. L'any 1604 un incendi en va cremar una bona part dels retaules, per la qual cosa la poderosa Comunitat de Preveres, refundada el 1616 amb nous estatuts, n'impulsà la construcció de nous; el 1611 es col·locava el retaule major, obra de l'escultor Ramon Rubió de Moià. L'assalt dels hugonots francesos el 1655 la deixaren inservible, fins al punt que el 1664 s'acordà construir la nova parroquial a l'interior de la vila, de la qual es posà la primera pedra el 7 de maig de 1671.

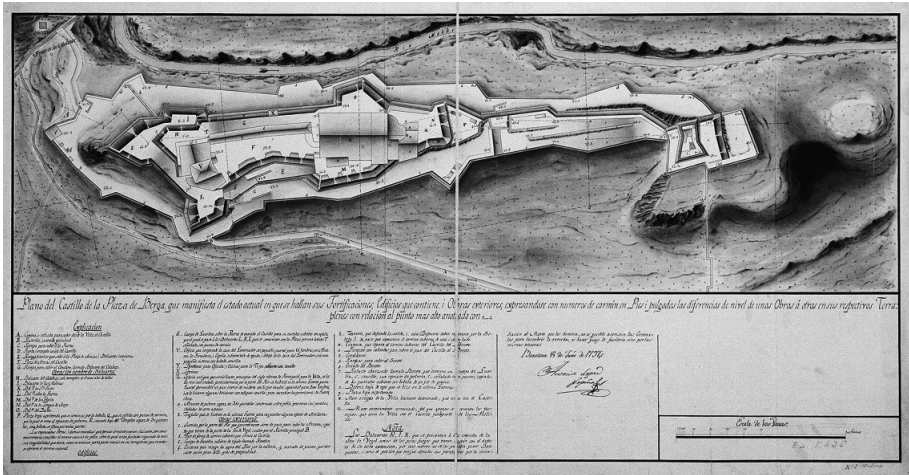
El 1664 els consellers de Berga van encarregar al *gran fabricant de temples*, mestre Isidre Morató, de Vic, la construcció de la nova església amb la recomanació que aprofités al màxim els murs de l'església romànica de Sant Pere de Caors, i se li aconsellava que "fassa venir un mestre o Mestres, i en particular un Religios de St Joseph que habita a Barcelona que es gran contractista de temples". Es tractava de fra Josep de la Concepció (Valls, 1626 - Nules, 1690), un carmelità autodidacte que, partint de l'estudi dels tractats d'arquitectura, aplicà a moltes esglésies del Principat solucions de fàcil composició i excel·lent tècnica, per exemple a la de Tàrraga, que s'assembla a la de Berga. Aquest carmelità i els Morató degueren treballar plegats, com també ho van fer en la construcció de l'ajuntament de Vic.

L'any 1677 ja s'havien alçat el presbiteri, el creuer i la nau central, i el 1686 les capelles laterals van ser lliurades als gremis de la vila. L'obra va ser pagada pel Comú de la Vila, que el 1693 feia fallida a causa de l'endeutament, i pels berguedans amb les seves deixes piadoses.

La fortalesa de Berga

El que en els seus orígens medievals fou un castell, és a dir una construcció militar per a la defensa d'un territori feudal, fou abandonat en els segles baix medievals en benefici de la construcció de la vila de Berga, encerclada per un potent cinturó de muralles.

No fou fins al s. XVII que la situació de contínua tensió amb la frontera francesa aconsellà la construcció d'una moderna fortalesa al lloc que havia ocupat l'antic castell medieval i on hi havia les restes d'una gran església romànica, abandonada com acabem d'esmentar des del 1655. La nova fortalesa, construïda de vell nou a partir dels avenços tècnics que demanava la moderna artilleria com a la resta de fortificacions europees, es va començar a construir a final del s. XVII però la seva fesomia definitiva s'assolí al XVIII, de la mà dels enginyers borbònics. Els enfrontaments entre la monarquia francesa i els Àustries van arribar al seu punt àlgid el 1635 quan Espanya entrà en el conflicte internacional de la guerra dels Trenta Anys, un conflicte que va modificar contínuament les fronteres de nombrosos estats entre els anys 1618 i 1648, i que es va perllongar entre França i els Àustries hispans fins al 1659. És en aquest context de guerra internacional que les autoritats militars es plantegen la construcció de places fortes a Catalunya i també el procés de militarització que va desencadenar la guerra dels Segadors de 1640, que va esclatar com a revolta contra la pressió fiscal de la corona, les lleves forçoses i la permanència de les tropes espanyoles que el comte-duc d'Olivares imposava als catalans.



La pau dels Pirineus de 1659, que va significar l'annexió francesa dels comtats del Rosselló i part de la Cerdanya, no va evitar l'esclat de diversos conflictes menors amb França, que van afectar sobretot les zones frontereres. A partir de 1659, Berga era més a prop de la frontera francesa que mai, i per això les autoritats militars van plantejar construir, dalt el turó que des de l'època medieval allotjava les ruïnes d'un castell, una nova fortalesa. L'octubre de 1655 el comte d'Illa i Josep Dàrdena van fer volar l'església parroquial de Santa Eulàlia ubicada dalt el turó on havia compartit espai amb el castell medieval per evitar que fos ocupada pels francesos.

Amb tot, les obres de la fortalesa de Berga es van retardar i força; prioritats com la reconstrucció de les muralles i els baluards de Puigcerdà, assetjada contínuament pels francesos, així com la reconstrucció i construcció de les grans fortaleses catalanes explica que els primers plànols no es dibuixessin fins a final del XVII.

De la fortalesa de final del XVII en coneixem lleugerament la traça gràcies al plànol que va signar a Barcelona el 7 d'abril de 1687 Ambrosio Borsano amb el títol: *El Principado de Cattaluña y condados de Rossellon y Cerdaña hecho en el espacio de XII años por el Mre. de Campo D. Ambrosio Borsano, Quartel Mre. Genl. y Ingeniero Mayor del Real Exercito de Cattaluña, en que estan descritos todas las veguerias, collectas, ciudades, villas y lugares que pertenecen a cada vegueria y collecta consagrado ala Mag. Cattolica de Don Carlos II Rey de las Españas Nro. Señor Cataluña, un magnífico plànol de 238x293 cm que inclou una orla amb setze plànols de places fortes i cinc vistes de ciutats. El de Berga està situat a la part superior del lateral esquerre. També hi ha els plànols del castell de Cardona, la ciutat de Lleida, els castells de Miravet i Tortosa, de les ciutats de Tarragona, Palamós i Barcelona, la fortalesa de la Seu d'Urgell, Montellà, Castellfollit, la plaça de Roses i de Palamós, la ciutat i el fort de Girona i Hostalric.*

En el plànol de Borsano i en el que està datat el 1693 (amb llegenda amb francès i italià i que no està signat) es dibuixa una fortalesa amb els elements bàsics tals com la plaça al costat de l'església ensorrada feia poc però que encara conserva prou elements per identificar-la com a tal; els baluards de Sant Joan i el dels Molins construïts l'any 1693 per l'enginyer Pedro Borràs (que també va treballar al castell de Cardona); dues torres externes, que són la de la Petita –encara es conserva– i la de Sant Andreu desapareguda–; el *bonete*, la casa del governador, el camí d'accés al recinte, les casernes dels soldats, el cos de guàrdia, els magatzems de la munició i les reserves d'aliments. A partir d'aquesta estructura bàsica els enginyers borbònics en van ampliar les dependències i van ampliar notablement, a final del s. XVIII, la fortalesa de Berga.

BIBLIOGRAFIA

ROSA SERRA (2009) "El castell de Berga al segle XVII: una fortalesa per a la guerra contra França", a *L'EROL*, núm 100, Berga, p. 17-19.

DOLORS SANTANDREU I ROSA SERRA (2012) *Berga, una història per conèixer*. Manresa: Editorial Zenobita.